

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ У СУЧАСНІЙ ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ

У статті висвітлюється реальний стан розвитку соціальної активності учнів 10 – 11-х класів сучасної загальноосвітньої школи. Акцентується увага на розв'язанні проблеми формування соціальної активності учнівської молоді на всіх рівнях навчальних програм шкільних дисциплін та в позаурочній виховній роботі. З'ясовано рівень мотивації дій учнів та окреслено як вони пояснюють процеси, що визначають розвиток людства, його історію. Проаналізовано роль навчально-виховної діяльності школи у складному процесі розвитку соціальної активності учнів 10 – 11-х класів. Висвітлено характерні проблеми розвитку творчої особистості у загальноосвітній школі на сучасному етапі розвитку освіти в Україні.

Ключові слова: учнівська молодь, соціальна активність, загальноосвітня школа, позаурочна виховна робота, творча особистість, загальноосвітня школа.

В статье освещается реальное состояние развития социальной активности учащихся 10 – 11-х классов современной общеобразовательной школы. Акцентируется внимание на решении проблемы формирования социальной активности учащейся молодежи на всех уровнях учебных программ школьных дисциплин и во внеурочной воспитательной работе. Выяснено уровень мотивации действий учащихся и прослежено каким образом они объясняют процессы, определяющие развитие человечества, его историю. Проанализирована роль учебно-воспитательной деятельности школы в сложном процессе развития социальной активности учащихся 10 – 11-х классов. Освещены характерные проблемы развития личности в общеобразовательной школе на современном этапе развития образования в Украине.

Ключевые слова: учащейся молодежь, социальная активность, общеобразовательная школа, внеурочная воспитательная работа, творческая личность, общеобразовательная школа.

In this article we have a real picture of development of social activity of pupils 10 – 11 classes in modern (contemporary) school. More attention pays to the solving the problem of forming the social activity of pupils in all stages of scientific school disciplines and education work out of the lesson. It is shown motivation and outlines actions students as they explain the processes that determine human development and history. The role of teaching and educational activity of the school in the complex process of social activity students 10 – 11 grades. Deals with typical problems of creative personality in high school at the present stage of development of education in Ukraine.

Keywords: pupils, social activity, school, extracurricular educational work, creative personality, school.

Нинішня ситуація в Україні характеризується тим, що, незважаючи на позитивні політичні процеси, які мали місце на початку 90-х років, соціальна активність населення залишається на невисокому рівні. Коріння цієї проблеми варто шукати і в тих соціально-економічних і політичних процесах, які переживає наше суспільство, і в історії та психології розвитку молодіжної політики. Споживацьке ставлення до молоді з боку державних і партійних структур (і навіть певна експлуатація її ініціативи, романтики), виховання в умовах однієї ідеології критичного погляду на весь ідеологічний спектр духовного життя, нехтування національними традиціями, культурою, мовою призвело до відчуження молоді від праці, від активної участі в усіх галузях суспільного життя [1, с. 15-18]. Тому сьогодні, коли українське суспільство висуває як пріоритетну проблему виховання інтелектуальної та висококультурної, діяльної і творчої особистості, яка здатна забезпечити прогрес нації і вихід держави на рівень цивілізованих країн світу, особливо актуальним є дослідження проблеми особистісного становлення учнівської молоді. Важливою у цьому сенсі є роль

навчально-виховної діяльності школи у складному процесі розвитку соціальної активності учнів 10 – 11-х класів.

Проведений аналіз шкільних програм базових навчальних дисциплін 10 – 11-х класів засвідчив, що зміст усіх предметів тією чи іншою мірою сприяє формуванню соціальної активності учнівської молоді, зокрема її пізнавальному компоненту. Ми поділяємо думку вчених (С. Гончаренко, Ю. Мальований, В. Паламарчук), що знання школярів є широкими, різноманітними, проте їм властива певна мозаїчність. Тому сама предметна система створює необхідність об'єднання, інтеграції, синтезу часткових знань, набутих у процесі вивчення окремих навчальних предметів, у цілісну наукову картину світу. Цікавими, на нашу думку, з точки зору розвитку соціальної активності, є інтегровані курси для старших школярів „Еволюція природничо-наукової картини світу” та „Людина і суспільство”, пілотна програма „Громадянська освіта” проекту „Освіта для демократії в Україні”. Прикро, що введення цих курсів пропонується за рахунок шкільного компоненту.

Однак зупинятися лише на аналізі навчально-пізнавального процесу сучасної школи як засобу формування соціальної активності старшокласників не варто. Потребує вивчення і дослідження проблема особистісного становлення шкільної молоді в позаурочний час. Йдеться про роль виховної діяльності сучасної загальноосвітньої школи у складному і суперечливому процесі формування соціальної активності учнів 10 – 11-х класів. Демократична організація шкільного життя сприяє набуттю молоддю першого практичного досвіду активної участі у житті суспільства. Участь у клубах за інтересами, молодіжних громадських організаціях, органах учнівського самоврядування, гуртках за інтересами вимагають від школярів вибору лідерів, активності у прийнятті важливих рішень, надають можливість спільно досягати поставлених цілей. Формування соціальної активності пов'язане з вихованням громадянськості в усіх її проявах, тому безпосередня участь у житті класу надає можливість школярам розвивати організаторські здібності, набувати навички роботи в колективі, збагачуватися досвідом самоорганізації і самоуправління, критично оцінювати власну діяльність відповідно до особистих інтересів та принципів та з погляду інших учасників навчально-виховного процесу, знаходити шляхи вирішення конфліктних ситуацій. Систему шкільного управління варто, на нашу думку, впорядкувати у відповідності до норм демократичного управління. Роботу школи слід організувати так, щоб учителі, учні, батьки, всі працівники мали можливість висловлювати власні думки щодо життєдіяльності шкільного колективу, спільно працювати над виробленням плану розвитку школи, над вирішенням шкільних проблем. Одним із шляхів організації управління школою є створення шкільних рад у складі вчителів, учнів, батьків. Важливо будувати навчально-виховний процес на повазі до особистості учня, допомогти, щоб він з раннього віку відчув, що, приносячи користь оточуючим, він приносить користь своїй державі, що кожна людина, якщо вона освічена і активна, може змінити своє життя, що та роль, яку він відіграє у шкільному колективі, є суспільно значущою.

У вересні-жовтні 2013 р. ми провели експеримент, завданням якого було з'ясувати розуміння старшокласниками суті соціальної активності особистості, виявити засоби її формування; вивчити думки вчителів щодо вирішення даної проблеми. До участі в експерименті було залучено 212 учнів 10 – 11-х класів шкіл міста Луцька та Волинської області. Старшокласникам було запропоновано дати відповіді на запитання анкет (предметно-перетворювального, навчально-пізнавального, ціннісно-орієнтаційного змісту), визначити поняття „соціальна активність”, вирішити низку творчих завдань, які б визначали стан розвитку їх соціальної активності. Як свідчать дані дослідження, у цілому рівень соціальної активності старшокласників залишається на невисокому рівні. Лише 21% респондентів цікавляться діяльністю парламенту і політичних партій, 13% – завжди чи досить часто переглядають інформаційні телепрограми, 9% – беруть участь в роботі молодіжних організацій і клубів. 75% учнівської молоді отримують відомості про політичне життя країни через засоби масової інформації, 25% – з повідомлень учителів. Про те, що питання соціальної активності піднімаються на заняттях в школі або в позаурочний час, стверджують лише 30% школярів. Сучасний стан справ у школі фіксує, що сьогодні більшість учителів зорієнтована на репродуктивне відтворення інформації навчальних дисциплін.

Вивчаючи рівень мотивації дій учнів, ми прагнули з'ясувати, чим вони пояснюють процеси, що визначають розвиток людства, його історію. Третина вказали на значимість дій народів, націй, Боже провидіння, об'єктивні суспільні закони, 36% опитаних висловили думку, що їх ця проблема не хвилює. Криза всіх сфер життя призвела до зростання соціальної напруги серед учнівської молоді. На тлі невпевненості у завтрашньому дні простежується почуття соціальної апатії – песимізму, недовіри. 25% опитаних висловили думку, про те, що наше суспільство рухається до катастрофи, 16% вважає, що воно залишається на місці, лише 17% респондентів переконані, що воно прямує до гуманного демократичного суспільства, 20% – над цим питанням не задумувалось.

Юність – особливий період людського життя. Саме на цьому етапі людина визначає життєві орієнтири, розробляє стратегію життя. 47% респондентів відмітили, що визначальним чинником досягнення успіху в житті є матеріальна забезпеченість батьків та їх зв'язки, 31% – уміння використовувати всі засоби для досягнення успіху і лише 17% – чіткі життєві орієнтири. Кожен 8 школяр з 10 опитаних у вирішенні щоденних проблем обрав позицію виконавця, а не організатора. Зрозуміло, що такі дані повинні насторожити педагогів, оскільки втрачаються такі цінності як розум, ініціативність, прагнення до знань та самовдосконалення. Принагідно зацентруємо, що поряд з тим у свідомості молоді вимальовуються причини активності, яким притаманний соціальний компонент, і які мають гуманістичну спрямованість. 48% старшокласників вважають найважливішим у суспільстві те, що приносить користь усьому людству; 18% – те, що приносить користь моїй нації; 43% учнів переконані, що людина народжується і живе для того, щоб змінити у світі щось на краще.

З огляду на сказане, стає цілком очевидною проблема виховання особистості, здатної до активної гуманної творчої діяльності, наповненої гуманістичним змістом та самостійного оптимального вибору цінностей з-поміж тих, які щоденно пропонує їй реальне життя. Аналіз відповідей на запитання „Що ви розумієте під соціальною активністю особистості” дає змогу стверджувати, що більшість старшокласників мають низький рівень розуміння сутності людини, її громадянського самовизначення, соціальної зрілості тощо. 23% опитаних ототожнюють соціальну активність з трудовою діяльністю, 43% – участь у суспільних заходах, 35% розкривають це поняття як „бажання принести користь суспільству”. Лише 5% опитаних учнів 10 – 11-х класів визначають соціальну активність особистості як прагнення відстоювати свою точку зору і власні переконання. Прикро, але 43% опитаних не дали визначення поняття „соціальна активність”. Відсутня думка про те, що морально-речовий зміст предметних форм людської життєдіяльності підпорядкований їх соціальному змістові, який має бути засобом саморозвитку людини.

Відповіді вчителів на запропоновані запитання анкет свідчать про те, що вони знають про пасивність учнів у ставленні до політичного життя, про їх низький рівень соціальної активності і байдужість до всього, що відбувається навколо них. Більше половини опитаних педагогів стверджують, що сьогодні надзвичайно актуальною є проблема формування світоглядної культури та соціальної активності старшокласників.

У ході бесіди з учителями-предметниками було встановлено, що, незважаючи на достатні знання учнів з навчальних предметів, інтегрувати їх у цілісну систему, в якій би висвітлювались власні думки, ціннісні орієнтації та переконання, вони у багатьох випадках не вміють. У значної частини старшокласників відсутні належні навички застосування таких наукових методів пізнання як узагальнення, індукція, аналіз, синтез, порівняння, абстрагування, аналогії тощо. Шкільна молодь не може дати конкретного визначення соціальної активності, світоглядної культури тощо.

Матеріали дослідження підтверджує той факт, що у школах України необхідно активізувати виховну роботу серед учнівської молоді, акцентуючи увагу на розвиток її соціальної активності. Виховний аспект діяльності сучасної школи повинен забезпечити практичну реалізацію набутих на уроках теоретичних знань. Проблем тут чимало. Основні шляхи їх подолання ми бачимо такими (табл. 1).

Таблиця 1

Шляхи формування соціальної активності учнівської молоді

Проблеми	Шляхи подолання
1. Наявність стереотипів минулого: (панування ідеї соціальної безпорадності; психологічна неготовність громадян взяти на себе відповідальність, щоб змінити самих себе, подолати в собі нездатність зробити свій свідомий самостійний вибір)	а) просвітницька діяльність; б) формування громадської думки; в) робота з батьками; г) активна діяльність партій, громадських організацій та об'єднань.
2. Консерватизм вчителів	а) перепідготовка вчителів за напрямком „виховна діяльність“; б) проведення семінарів, тренінгів; в) активне залучення вчителів до громадської роботи; г) заснування інформаційного банку даних науковців, фахівців з даного напрямку.
3. Шаблонність виховної роботи	а) створення і впровадження програм з формування соціальної активності учнівської молоді; б) тісний зв'язок школи з різними соціальними інститутами; в) створення міжшкільних організацій та об'єднань; г) запровадження активних методів виховної роботи; д) активізація діяльності органів учнівського самоврядування, клубів та об'єднань за інтересами.
4. Недосконалість ресурсного забезпечення	а) удосконалення змісту навчально-виховної діяльності школи, який би інтегрував знання про природу, людину, суспільство і розкривав систему відношень „Я – інша людина“, „Я – природа“, „Я – суспільство“, „Я – держава“; б) розробка програм методичних рекомендацій, посібників з оптимізації виховної роботи сучасної школи.

Отже, проблема формування соціальної активності старшокласників повинна вирішуватися як у процесі навчання на всіх рівнях навчальних шкільних програм, так і в позакласній виховній роботі. Вона не є зовсім новою, а лише особливо актуальною на сьогоднішній день. Академік І.Я. Зязюн у промові „Філософія серця“ у християнському віровченні», виголошеній на Міжнародній конференції „2000 років з Різдва Христового“ (Запоріжжя, 1997 рік), зазначав, що держава повинна виховувати своїх громадян так, щоб вони були джерелом її сили, свободи і розквіту, вона повинна знаходити опору в мужності і мудрості своїх громадян, а не в насильстві над ними. Тому лише дух людини є метою виховання. Усе інше – лад, політика, держава, церква – є лише засобами правдивого служіння людині. Очевидною є роль школи у творенні самотності і неповторності підростаючого покоління, формуванні її соціальної активності, розвитку духовності та творчості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондаренко І., Давидов П. Ціннісні орієнтири у формуванні державотворчих устремлінь молоді // Шлях освіти. 1996. – №2. – С. 15–18.
2. Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого-світоглядний аналіз /В. Андрущенко, Л. Губернський, М. Михальченко. – К. : Знання України, 2002. – 578 с.
3. Мистецтво життєтворчості особистості: наук. мет. посібник / Ред. рада : В. М. Доній, Г. М. Несен, Л. В. Сохань, І. Г. Єрмаков та ін. – К., 1997 – Ч. 1. : Теорія і технологія життєтворчості. – 392 с.

4. Соціально-політичні та правові проблеми формування особистості і держави: Зб. наук. праць. – Хмельницький. – 1998. – 191 с.

5. Чорна К. І. Особистісно-зорієнтована система громадянського виховання школярів / Морально-духовний розвиток особистості в сучасних умовах (Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді). – Збірник наукових праць. – К. : Пед. думка, 2000. – Кн. 1 – 340 с.

Рецензент: д. пед. н., проф. Вихрущ А.В.